

«Kassam» brigadalarynyň gurylyşynda Enwer paşa detaly

Category: Kitapcy, Sözlär, Taryhy makalalar

написано kitapcy | 26 январа, 2025

"Kassam" brigadalarynyň gurylyşynda Enwer paşa detaly «KASSAM»

BRIGADALARYNYŇ GURULYŞYnda ENWER PAŞA DETALY

Goranyş formasy we guramaçylyk taýdan «Kassamyň» täsirlenen iki esasy taryhy şahsyýeti bardy: Enwer paşa we Omar Muhtar Balfur deklarasiýasy jar edilende türkleriň ýaşaýan ýerleri bilen birlikde musulmanlar ýa her frontda ýeňilipdi, ýa-da gönüden-göni basylyp alynypdy.

Eger mümkin bolsa Anadolynuňam daşyna zyňyp, Stsmbuly okkupasiýa astynda saklamagy partiýasynyň maksatnamasyna öwren iňlis premýer-ministri Lloýd Jorjyň daşary işler ministri Artur Jeýms Balfuryň ady bilen ýatlanýan bu deklarasiýa Ýakyn Gündogary sarsdyryp taşlapdy.

Artur Jeýms Balfur

Balfur üstünligini Lord Rotşilde şu sözler bilen buşlaýardy: «Onuň alyhezretleriniň hökümeti Palestinada jöhitler üçin milli ýurt gurulmagyna oňyn seredýär we bu maksadyň amala aşmagyny aňsatlaşdyrmak üçin elinden gelenini etmäge taýýar. Palestinadaky häzirki jöhit däl köpçülikleriň raýat we dini hak-hukuklaryna, başga ýurtlarda ýaşayan jöhötlrriň eýelik edýän hak-hukuklaryna we syýasy statuslaruna zyýan berjek hiç bir zadyň edilmejekdigini bilmelidirler. Bu deklarasiýany Sionistik federasiýanyň dykgatyna ýetirseňiz, köp minnetdar bolarys».

Bu deklarasiýa orta çykandan soň musulman geografiýasy uzak wagtlap ümsümlige bürendi. Tä «Gara el» («El-Kaf El-Aswad») atly topar gozgalaň oduny ýakýança...

Iňlislerem, jöhitlerem musulmanlaryň syýasy uýgunlaşmalarına şeýle bir öwrenişipdi welin, olar bu garşylygyň önünde ilkibaşlarda nähili hereket etjeklerini bilmän galdylar.

Az wagtyň içinde gozgalaňyň aňyrsynda duran adamyň kimdigi belli boldy: Muhammedin Izzüddin bin Abdylkadyr bin Mustafa el-Kassam.

Kassam ylym adamsy hem bolsa, ýönekeý wagyzçylardan dälidi.

Ol Tripolitaniýada ilki Enwer paşa, yzyndan Omar Muhtar bilen bileleşip italýan basybalyjylaryna garşy göreşipdi we jahan urşy wagtynda-da fransuz basybalyjylaryna garşy watan goragçylarynyň simwolyna öwrülipdi.

Şoňa görä hem jöhitleriň we iňlisleriň garşysynda ýüňi ýeten watan goragçysy bardy.

Onuň watan goragçysynyň medeniýeti taglymy häzirki «Kassam brigadalary» diýip tanalýan goşun birikmeleriniň binýadyny düzüpdi.

Izzüddin el-Kassam

• **Izzüddin el-Kassamyň ömri we göreş ýoly**

Kakasy kadyry tarykatynyň görnükli müderrislerinden bolan Kassam 1882-nji ýylda häzirki Siriýa degişli Lazkiýede dünýä indi.

Heniz 14 ýaşyndaka Kairiň «El-Ezher» uniwersitetine gidip, 1909-njy ýyla çenli dini bilim aldy.

Tripolitaniýanyň italýan basybalyjylary tarapyndan basylyp alynmagy Kassamy aktiw syýasata aralaşdyrdy.

Tripolitaniýa söweşi

Ol türkler üçin esger, pul we ok-ýarag toplan, mitingleri gurady.

Hatda Tripolitaniýadaky gahrymançylygy beýan etmek üçin bir gimnem ýazdy:

Eý Rahman bolan we Rahym bolan Allahym,
Sen soltanymyzy (Osmanly patyşasy) muzaffar eýle,
Bizlere inaýat eýle, küffar italýanlary ýeňeliň!

Kassam Enwer paşa üçin ýygnan 250 adamlyk goşun bölümi bilen frontda düýpli işleri edip bilmedi, çünki edil şol wagt Balkan urşy turdy.

Ýöne ol Kassam goşun bölümünü dargatmagyň ýerine, osmanly goşunyna goşuldy.

Bu bölüm nyzamly goşunyň hataryna degişli edildi we Kassamam goşunyň ymam bolup işe başlady.

Birinji jahan urşunda Kassam osmanly goşunynyň hatarynda birinji möhüm tabşyryklary ýerine ýetirmäge başlady, emma uruşda osmanly goşuny esasanam Gündogar frontlarynda ýeňilmäge başlansoň, Kassam dogduk depesi Siriýada fransuz okkupasiýasynyň önüni almak üçin watan goragçylarynyň podrazdeleniýelerini döretdi.

Sebitde bir bitewi döwlet gurmak maksady bilen hereket edýän

arap toparlarynyň bardygyna garamazdan, Kassamyň bu tendensiýalaryň tersine hereket etmegi Siriýanyň goragynda asgynlamagyna sebäp boldy.

Fransuzlar tarapyndan kimdigi aýan bolansoň egindeşleriniň bir bölegi Anadola geçse, Kassam Palestina gitmegi saýlady.

Anadolyda greklere garşy göreşmegiň ýa-da Palestinada iňlislere garşy söweşmegiň haýsam bolsa birini saýlap almaly bolan Kassam palestin frontyny has möhüm hasapladý.

Tripolitaniýa söweşi

Mustapa Kemal Atatürk Tripolitaniýa frontyndan bári ýakyn gyzyklanma bildiren watan goragçylaryna, şeýle-de Şeýit Ahmet Eş-şerif Es-Senusä gujak gerip, olara Anadolyň azat edilmegi ugrundaky göreşde öz ýanyndan ýer beripdi.

Kassamyň ýanynda göreşen watan goragçylarynyň bir bölegi bolsa, Ankaranyň tarapyna geçipdi.

Kassam az wagtyň içinde Palestinada watan goragçylarynyň gizlin toparyny döretdi we Balfur deklarasiýasynyň ýyl dolanşygynda – 1935-nji ýylyň 2-nji oktýabrynda ilkinji ýaragly operasiýasyny amala aşyrdy.

Onuň düzen watan goragçylarynyň topary «Ihwan» we beýleki toparlardan tapawutlylykda, «Teşkilaty-Mahsusanyň» (osmanly kontrrazwedkasy) täliminden geçipdi we türk azat-edijilik toparlarynyň reflekslerine eýedi.

Ol hakyky watan goragçylarynyň goşuny ýaly hereket edýärdi, razwedka maglumatlaryny toplaýardy we duşman bilen başa-baş çaknyşmagy makul bilýärdi.

Şeýle çemeleşme ilkibaşda Palestinanyň azatlygy ugrunda göreşýän toparlarda bölünişiklere sebäp boldy.

«Enwerçi» goragyň palestin halkyny halkara jemgyýetçiliginde kyn ýagdaýda goýjakdygy we raýatlara garşy gandöküşlikleri kanunlaşdyrjakdygy hakdaky pikir birgiden jeddeleri döretdi. Kassamyň basmaçy taktikasy iňlisleri düýpli goranyşa geçmäge mejbur etdi.

Wagyzçy öýlerde gizlenip, köplenç 10-15 adam bilen gezip, çozuş eden wagtlarynda az wagtyň içinde ýüzlerçe adam toplap, sebitiň howpsuzlygy taýdan aýylganç howpa öwrülýärdi.

Ol belli bir ýerde ştab guranokdy, belli bir ierarhiýanyň düzümine-de girenokdy.

Kassamyň bu strategiýasy her bir palestinalyny potensial esgere we kontrrazwedka işgärine öwürýärdi we howpuň günbe-günden ulalyp, güýçlenmegine sebäp bolýardy.

Iňlisler bu ýagdaýyň parhyndady we 500 adama ýakyn güýç bilen bolýan ýerini anyklansn soň Kassamyň üstüne gaýtdy.

Kassam iňlisler tarapyndan gabawa alynanda, ýanynda özi bilen bile 15 adam bardy we çaknyşykda – 1935-nji ýylyň 20-nji noýabrynda gahrymanlarça wepat boldy.

1936-njy ýylyň watan goragy

Kassamyň ölümi onuň toparyny dargatmagyň ýerine, 1936-njy ýylyň 19-njy aprelinde ýüze çykan we käbirleri tarapyndan «Birinji intifada» hasaplanýan üç ýyllyk urşuň ýangynyny döredipdi.

Iňlis baş komissarlygy Kassamyň ölümi bilen başlan topalaň tolkunyny ykdysady çäreler we embargo girizmek arkaly basyp ýatyrmaga synanyşdy.

Bu çäreler peýda bermänsoň, iňlisler jöhitleriňem goldaw bermeginde uly gyrgynçylygyň başyny başlady.

1936-1939-njy ýyllar aralygynda palestini ilatynyň 10%-i zalymlarça gyryldy.

Bu gandöküşlikler Müsüriň, Yragyň, Iordaniýanyň, Siriýanyň halklarynda bimöçber uly trawmalara sebäp boldy.

Ahyrsoňunda 1948-nji ýylyň meşhur Arap-Ysraýyl urşunyňam esasyny düzdi.

Araplar 1948-nji ýylyň urşuna 1936-1939-njy ýylyň gandöküşlikleriniň ar alyşy hökmünde garaýardylar.

«Kassam» brigadalary / Fotosurat AA

Häzir «Kassam» brigadalaryna adyny bagyş eden Izzüddin el-Kassamyň ömri we göreş ýoly biri-birine baglanyşýan wakalar zynjyrynyňam köklerini emele getiripdi.

Elbetde, raýat ölümlerine sebäp bolýandygyny oňlamak mümkin dälem bolsa, goranyş formasy we guramaçylyk taýdan «Kassamyň» täsirlenen iki esasy taryhy şahsyýeti bardy: Enwer paşa we Omar Muhtar.

Şonuň üçinem Kassamyň topary beýleki arap watançy toparlary tarapyndan «enwerçi» diýen ýaly aýyplamalara uçraýardy.

Elgaraz, meseläniň bize galtaşýan ýeri-de şular ýaly görnüşdedir.

Mehmet MAZLUM ÇELIK.

Sişenbe, 10.10.2023 ý. Taryhy makalalar